

UDK:314.87(497.5-3 Baranja)
 314.17:33(497.5-3 Baranja)
 Prethodno priopćenje
 Primljeno: 18. 01. 2005.
 Prihvaćeno: 22. 03. 2005.

PAVO ŠAŠLIN

Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka, Zagreb

pavo.saslin@ws.mmtpr.hr

Demografske perspektive Baranje – rezultati terenskog istraživanja

SAŽETAK

U radu se analiziraju rezultati terenskog istraživanja provedenog anketiranjem, radi ocjene sadašnjeg trenutka i demografske perspektive Baranje. Anketa je provedena među učenicima baranjskih srednjih škola, dijelu populacije koja bi trebala biti nositelj buduće demografske i ukupne socioekonomske revitalizacije tog kraja. Unatoč ambicioznosti anketiranih iskazanoj po pitanju nastavka školovanja, teško je očekivati poboljšanje obrazovne (i dobne) strukture stanovništva, jednog od temeljnih preduvjeta ukupnoga društvenog i gospodarskog oživljavanja ovoga kraja, budući da čak tri četvrtine anketiranih želi napustiti taj prostor i živjeti i raditi u drugim dijelovima Hrvatske ili u inozemstvu. To dakako dovodi u pitanje uspješnost sadašnjih i budućih, kako gospodarskih, tako i demografskih pokušaja oživljavanja tog dijela Hrvatske. Ovako jako izražena želja anketiranih za odlaskom zasigurno ne ostavlja mjesta optimizmu glede revitalizacije ovog područja, odnosno njegovih demografskih i gospodarskih perspektiva, poglavito s obzirom na dob ispitanika. Iz odgovora na pitanje zašto žele napustiti Baranju, vidljivo je njihovo viđenje sadašnjosti i budućnosti tog dijela hrvatskog Podunavlja. Jasno je uočljivo nezadovoljstvo sadašnjim stanjem, ali i izostanak vjere i nade da će se nešto promijeniti. Odgovori zrače rezignacijom i pesimizmom, svakako neprimjerenim osobama te životne dobi. Depresivno ozračje upotpunjuje i nezadovoljstvo zapuštenom i neizgrađenom komunalnom i društvenom infrastrukturom, što gotovo polovicu ispitanika čini nezadovoljnim kvalitetom života, sadržajima i mogućnostima koje su im na raspolaganju u naseljima u kojima žive. Temeljem rezultata dobivenih anketom, može se ustvrditi da će depopulacija i gospodarska inferiornost još dugo biti glavne značajke ovog dijela Hrvatske.

KLJUČNE RIJEČI: depopulacija, Baranja, društveno-gospodarski razvoj, demografske perspektive, revitalizacija

Uvod

Baranja, krajnji sjeveroistočni dio Hrvatske, jasno omeđen vodotocima Dunava i Drave i hrvatsko-mađarskom kopnenom državnom granicom, površinom od 1147 četvornih kilometara čini dva posto prostora hrvatske države. Prema posljednjem popisu stanovništva, tu u devet baranjskih upravno-teritorijalnih jedinica živi tek 0,96 posto pučanstva Hrvatske, odnosno 42.633 stanovnika.

Prirodno-geografska i poglavito historijsko-geografska obilježja bitno su utjecala na specifične značajke demografskog razvoja tog dijela Hrvatske, prema kojima se Baranja znatno razlikuje od ostalog dijela istočnohrvatske makroregije. Posebnost demografskog razvoja ogleda se i u činjenici da se odvijao u ozračju sučeljavanja različitih naroda i nji-

hovitih kulturnih obilježja, poticanih čestim sukobima i s tim u svezi jednako čestim promjenama u teritorijalnom ustroju i političkoj ingerenciji nad tim dijelom panonskog prostora. Granični položaj tog dijela istočnohrvatske ravnice, u više se navrata tijekom povijesti pokazao kao iznimno važan činilac koji je presudno utjecao na razvoj i obilježja baranjske populacije. Dijelom i zbog toga prostor Baranje, za razliku od Hrvatske kao cjeline, ali i ostalog dijela Osječko-baranjske županije, obilježavaju puno izraženije oscilacije u kretanju ukupnog broja stanovnika. Mijene međupopisnih razdoblja povećanja s razdobljima smanjenja broja stanovnika, učestalije su i izraženije nego u županiji i državi.

Česte oscilacije ukupnog broja stanovnika koje su obilježile povijesni razvoj naseljenosti Baranje, značajka su i posljednjeg desetljeća 20. stoljeća. Društveno-povijesna zbivanja krajem prošlog stoljeća bitno su utjecala na najveće međupopisno smanjenje broja stanovnika otkad se provode popisi stanovništva na tom prostoru.¹ Naime, unutar čimbenika koji determiniraju demografski razvoj određenog područja, specifičnost Baranje ogleda se i u višenacionalnom sastavu stanovništva. Ta posebnost došla je do izražaja poglavito u zadnjem desetljeću prošlog stoljeća, kada su se tu, između ostalog i zbog te činjenice, dogodile velike političke i društveno-gospodarske promjene, vrlo važne za razumijevanje suvremenih demografskih procesa i obilježja. Negativni demografski procesi, dijelom posljedica burnih društveno-povijesnih, često ratnih događanja, kulminiraju srpskom okupacijom 1991., ratom i sporim procesom reintegracije Baranje u državnopravni sustav samostalne Republike Hrvatske. U Baranji, gdje su tendencije demografske regresije i prije rata bile jasno vidljive, budući da je to prostor u kojem su vrijednosti stope nataliteta tradicionalno niske, zbog čega negativne značajke prirodnog kretanja nisu bile rijetkost u prošlosti (prirodno smanjenje broja stanovništva zabilježeno je i u godinama neposredno prije Domovinskog rata), okupacija, rat i popratne društvene pojave i procesi još su je više ubrzale i produbile, pa je depopulacija danas dominantan proces kako u Baranji u cjelini, tako i u svim njenim upravno-teritorijalnim sastavnicama i praktično svim naseljima.

Okupacija i rat, a potom i reintegracija tog dijela Podunavlja u ustavnopravni sustav neovisne Hrvatske, imali su za posljedicu i velika seljenja stanovništva, što je pak izravno utjecalo i na nepovoljne dinamičke i strukturne značajke stanovništva. U takvim uvjetima kaotičnost ukupnih društvenih prilika javlja se kao konstanta, a posljedice su vidljive i u gospodarskim obilježjima prostora, budući da su kvalitativna obilježja stanovništva osnova i pokretač društveno-gospodarskog razvoja (Wertheimer-Baletić, 1999).

S obzirom na sadašnje društveno-gospodarsko stanje te funkcionalnu povezanost razvojnih i demografskih značajki, poglavito poradi potpunijeg sagledavanja sadašnjeg stanja i demografske perspektive tog prostora, provedeno je istraživanje u dijelu populacije koja bi trebala biti nositelj budućeg demografskog i ukupnog društveno-gospodarskog razvoja Baranje. U tom nastojanju nastao je i ovaj rad. Namjera je da u njemu prezentirani uvid bude u funkciji analitičkog orijentira, tim više što su slična sustavna istraživanja iznimno rijetka. Iako je terensko istraživanje provedeno 2003., rezultati mogu biti dobra podloga za planiranje budućih aktivnosti u cilju ukupne revitalizacije te sredine.

¹ U razdoblju od 1991. do 2001. ukupan broj stanovnika Baranje smanjen je sa 54.265 na 42.633, odnosno za 11.632 ili 21,4 posto.

Tekst je podijeljen na tri dijela. U prvome dijelu iznose se osnovni podaci o anketnom upitniku i uzorku. U drugome su prezentirani rezultati provedene ankete, a treći čini zaključak.

Uzorak

S obzirom na svrhu ovog istraživanja, najrelevantnija je populacija srednjoškola. Naime, prema svojoj dobi, oni spadaju u kategoriju »mladih ljudi«, kako se ona definira u istraživanjima i za razliku primjerice od studenata, stanuju i borave u Baranji. Jednako tako, s obzirom da se učenici završnih razreda srednjih škola nalaze na prekretnici, u razdoblju života kada počinju intenzivnije razmišljati o svojoj budućnosti, relevantno je ispitivati upravo njihove stavove, mišljenja i očekivanja. Jer, izvan je svake rasprave da su baš mladi neposredni životni jamci budućnosti (i) ovog prostora.

Tablica 1: Struktura realiziranog uzorka prema glavnim varijablama

<i>Varijable</i>	<i>Broj</i>	<i>%</i>
<i>Općina/grad</i>	115	100,0
Beli Manastir	65	56,5
Bilje	0	0,0
Čeminac	7	6,1
Darda	5	4,3
Draž	11	9,6
Jagodnjak	2	1,7
Kneževi Vinogradi	10	9,7
Petlovac	8	7,0
Popovac	7	6,1
<i>Spol</i>		
Muški	71	61,7
Ženski	44	38,3
<i>Godina rođenja</i>		
1984.	16	13,9
1985.	83	72,2
1986.	16	13,9
<i>Broj članova obitelji</i>		
2	4	3,5
3	18	15,7
4	65	56,5
5	24	20,9
6	2	1,7
7	1	0,9
8	1	0,9

Sukladno ciljevima istraživanja, pripremljen je anketni upitnik s ukupno 21 pitanjem, pretežito zatvorenog tipa, svrstanih u nekoliko skupina:

– nezavisne varijable (škola, spol, godina i mjesto rođenja, broj članova obitelji i sl.)

- gospodarska usmjerenost obitelji
- tjedna ili dnevna cirkulacija
- viđenje vlastite budućnosti
- veza osobnih ambicija i zavičaja
- oblik i grana gospodarske aktivnosti po završetku školovanja
- razlozi ostanka – odlaska
- (ne)zadovoljstvo kvalitetom života u baranjskim naseljima.

Nakon pripreme i izrade upitnika, provedeno je terensko istraživanje tehnikom pismene ankete. Anketa je provedena u svibnju 2003. na 115 učenika trećih razreda baranjskih srednjih škola: Prve (37 anketiranih) i Druge srednje škole (38 anketiranih) te Gimnazije (40 anketiranih).

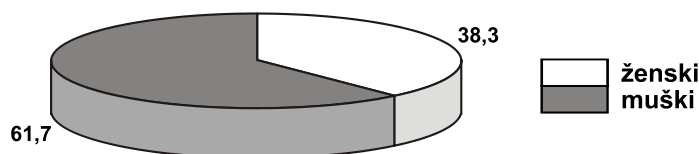
Izabrane srednje škole pružaju različite mogućnosti obrazovanja (zapošljavanja), odnosno daljnjeg nastavka školovanja, a sve tri nalaze se u Belom Manastiru.

Podaci dobiveni istraživanjem obrađeni su standardnim statističkim metodama, a struktura uzorka prema glavnim varijablama vidljiva je iz tablice 1.

S obzirom da je prema rezultatima Popisa 2001. na području Baranje u dobnoj skupini 15–19 godina popisano 2918 osoba, može se reći da je veličina uzorka na kojem je provedena anketa od 115 ispitanika u potpunosti prihvatljiva.

Od 115 anketom obuhvaćenih srednjoškolskih učenika, 72,2% njih rođeno je 1985. godine, 13,9% 1984. i isto toliko 1986.

Slika 1: Spolna struktura učenika obuhvaćenih istraživanjem (u %)

Među anketiranim učenicima bilo je više muških (61,7%), što je prije svega rezultat činjenice da u spolnoj strukturi učenika Prve srednje škole dominira muška populacija pa su i anketom obuhvaćeni učenici svi bili muškog spola. Inače, na području Baranje u dobnoj skupini kojoj pripada anketirani dio učeničke populacije, prema Popisu 2001. muškarci čine 53,2%.

Prostorno gledano, anketom nije obuhvaćeno cijelo područje Baranje. Naime, prilikom obrade rezultata dobivenih anketom uočeno je da se u uzorku srednjoškolske populacije na kojem je provedeno istraživanje nije našao ni jedan učenik s prostora općine Bilje. Iako očekivani rezultat istraživanja nije bilo dokazivanje usmjerenosti biljskog područja prema Osijeku, na snažnu funkcionalnu povezanost prostora te općine s Osijekom ukazuje i taj podatak. Biljska je općina danas nesporno gravitacijsko područje Osijeka, dok ranija usmjerenost tog dijela Baranje prema nekadašnjem jedinom baranjskom općinskom središtu sve više slabi.

Anketom su obuhvaćeni ispitanici iz svih ostalih baranjskih općina i Grada. Njih 56,5% ima prebivalište na prostoru Grada Belog Manastira, što je lako razumljivo s obzirom na najveću koncentraciju baranjskog stanovništva upravo u toj jedinici lokalne samouprave, kao i činjenicu da se i sve tri škole u kojima je anketiranje provedeno nalaze u Belom Manastiru.

Rezultati

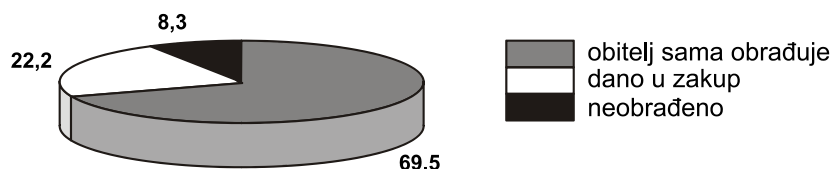
Baranja je tijekom povijesti nerijetko bila prostor vrlo naglašena useljavanja, kakvo je primjerice bilo i plansko naseljavanje (kolonizacija) nakon Drugoga svjetskog rata.² Da to više nije, već desetljećima, upućuju i rezultati ankete. Naime, samo je 6,1% anketiranih doselilo u Baranju nakon rođenja, pri čemu doseljeni iz inozemstva čine 1,7%.

Prema rezultatima istraživanja, baranjski srednjoškolci žive u četveročlanoj obitelji (prosječan broj članova obitelji anketiranih je 4,2) u kojoj majka češće nije u radnom odnosu nego što jest (53,9% ih nije zaposleno). Majke koje rade, zaposlene su najčešće, uglavnom podjednako, u trgovini i ugostiteljstvu te u upravi (12,2%).

Gospodarska usmjerenost domaćinstava, s obzirom na zaposlenost očeva, najjača je prema poljoprivredi. U poljoprivrednoj djelatnosti zaposleno je nešto više od petine očeva anketiranih, 18,3% radi u trgovini i ugostiteljstvu, dok ih čak 16,5% nije u radnom odnosu.

S obzirom da se radi o izrazito poljoprivrednom kraju, razumljivo je da se poljoprivreda često javlja i kao dodatni izvor prihoda. To potvrđuju i odgovori na upit o posjedovanju poljoprivrednog zemljišta. Više od polovice anketiranih (51,3%) tvrdi da njihova obitelj ima u vlasništvu poljoprivredno zemljište. Pretežit način na koji obitelj vlasnika iskorištava to poljoprivredno zemljište vidljiv je na slici 2. Najčešće poljoprivredno zemljište obitelj sama obrađuje (69,5%), petina obitelji od tog zemljišta ostvaruje prihode temeljem zakupa, dok 8,3% obitelji ostavlja zemljište neobrađenim.

Slika 2: Korištenje obiteljskog poljoprivrednog zemljišta (u %)

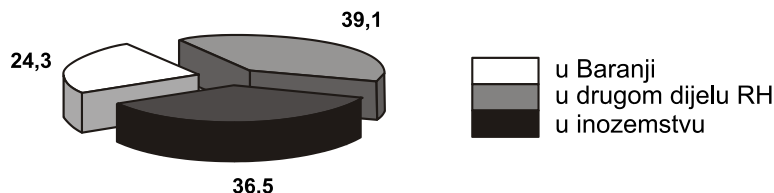
Svi učenici čije mjesto stanovanja nije u samom Belom Manastiru, a takvih je u anketi bilo 49,7%, svakodnevno putuju na relaciji između prebivališta i Belog Manastira. Zanimljivo da ni jedan učenik ne stanuje privremeno u mjestu školovanja, što se može

² U razdoblju 1946.–1948. Ministarstvo za poljoprivredu NR Hrvatske u Baranju je koloniziralo 1946 obitelji, odnosno 8204 doseljenika, a doseljene su i 74 obitelji koje su za vrijeme NDH iz Hrvatskog zagorja i Dalmacije bile kolonizirane u Slavoniju (Maticka, 1987).

objasniti relativno malim udaljenostima između mjesta školovanja i prebivališta (do 25 kilometara) i dobro organiziranim javnim prijevozom.

Primjereno između ostalog i njihovim godinama, anketirani učenici iskazali su se vrlo ambicioznim glede nastavka školovanja. Čak četiri od pet anketiranih učenika želi nastaviti školovanje nakon srednje škole i to uglavnom radi stjecanja visoke stručne sprema (65,2%). S obzirom na taj pokazatelj, na budućnost ovog prostora moglo bi se gledati vrlo optimistično.

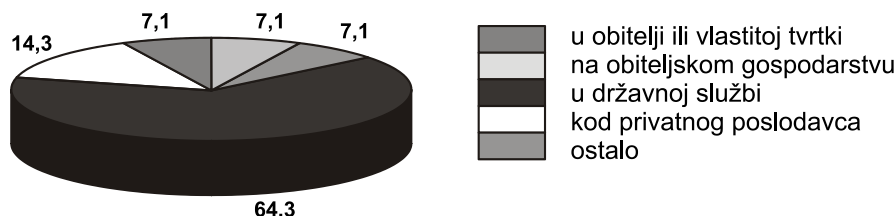
Slika 3. Odgovori anketiranih na upit gdje vide svoju budućnost nakon školovanja (u %)

No odgovori na pitanje o tome gdje vide svoju budućnost nakon završetka školovanja, naglašavaju problem dobne i obrazovne strukture kao podloge ukupne društveno-gospodarske pa tako i demografske revitalizacije ovog područja. Kako je vidljivo iz grafičkog prikaza na slici 3, manje od četvrtine (24,3%) sudionika ankete vidi svoju budućnost u Baranji. Čak 75,7% ispitanika misli napustiti taj kraj, pri čemu 39,2% anketiranih nakon završetka školovanja namjerava živjeti i raditi u drugim dijelovima Hrvatske, a 36,5% njih želi otići u inozemstvo.

Zanimljivo je da oni koji žele ostati u Baranji, kao razlog ostanka relativno često navode ljepotu, očuvanost i ekološku vrijednost prirodne sredine, te subjektivne razloge, poput vezanosti za roditelje i prijatelje. Znatno rjeđe kao razlog ostanka navodi se želja za nastavkom obiteljskog posla.

Slika 4: Očekivanja anketiranih koji žele ostati u Baranji glede aktivnosti po završetku školovanja (u %)

Videnje sadašnjeg gospodarskog trenutka Baranje zrcali se i u odgovorima anketiranih na pitanje glede njihove aktivnosti po završetku školovanja. Državu se gleda kao najsigurnijeg i najpoželjnijeg poslodavca. Među anketiranimima koji su izrazili želju za ostankom, čak 64,3% želi osigurati svoju egzistenciju radom u državnim službama. Samo 7,1% njih želi ostati raditi na obiteljskom gospodarstvu, a nedostatak poduzetnič-

kog duha među mladim Baranjcima potvrđuje i podatak da ih svega 7,1% razmišlja o obiteljskoj ili vlastitoj tvrtki (slika 4).

Prema rezultatima provedenog istraživanja, onima koji žele ostati najprivlačnijima se čine djelatnosti prometa i veza (32,1%) te uprave (21,4%). U poljoprivredi i u djelatnosti turizma i ugostiteljstva željelo bi raditi 7,1% ispitanika, dok je za druge djelatnosti interes vrlo slabo izražen (industrija 3,6%, zdravstvo i socijalna skrb 3,6% itd.).

Činjenica da više od tri četvrtine anketiranih učenika (75,7%) svoju budućnost ne vidi u Baranji, odnosno da žele otići ili u druge dijelove Republike Hrvatske ili u inozemstvo, čini upitnim uspješnost sadašnjih i budućih, kako gospodarskih, tako i demografskih pokušaja oživljavanja ovog dijela Hrvatske. Tako jako izražena želja ispitanika za odlaskom zasigurno ne daje prostora za optimizam glede mogućnosti oživljavanja ovog područja, odnosno njegovih demografskih i gospodarskih perspektiva, poglavito s obzirom na njihovu dob. Iz odgovora na pitanje zašto žele otići iz ovog dijela hrvatskog Podunavlja, vidljivo je njihovo viđenje sadašnjosti i budućnosti ovog kraja. Jasno je uočljivo nezadovoljstvo sadašnjim stanjem, ali i izostanak vjere i nade da će se nešto promijeniti. Odgovori odišu rezignacijom i pesimizmom, koji teško može biti primjeren osobama te životne dobi. »Analize pokazuju da osjećaj bespomoćnosti, (...), nastaje, po pravilu, na onome mjestu gdje sudionici reproduciraju i učvršćuju negativne procjene kakvoće vlastita života. Time se trajno zamračuju i predodžbe o perspektivi, a s njima i predodžba o racionalnim (čitaj: uspješnim) likovima upravljanja vlastitim opstankom i budućnošću« (Raboteg-Šarić i Rogić, 2002: 5).

Odgovori kojima anketirani obrazlažu iskazanu namjeru napuštanja Baranje, mogu se grupirati na sljedeći način:

- izoliranost i prepuštenost Baranje samoj sebi (4,8% anketiranih)
- loše stanje gospodarstva i nizak životni standard (19,0% anketiranih)
- besperspektivnost – nemogućnost zapošljavanja, uspjeha i afirmacije (76,2% anketiranih).

Relativno malen broj anketiranih (4,8%) razlog svog budućeg odlaska vidi u izoliranosti Baranje nakon rata i procesa mirne reintegracije, odnosno neadekvatnoj skrbi središnje državne vlasti za stanje u tom dijelu Hrvatske. »Želim otići zato jer je Baranja zapostavljena i u nju nitko ne ulaže« ili »Želim otići zato što je Baranja jedna do bola«, primjer su odgovora koji obilježavaju tu skupinu.

Veći broj anketiranih (19,0%), namjeru odlaska iz Baranje obrazlaže stanjem gospodarstva (»Ovdje nema života, sve propada...«, »...velika je gospodarska kriza...«) i teškim životnim uvjetima (»Želim otići jer je Baranja zaostao kraj, loše se živi...«), a što se opet s pravom može smatrati posljedicom i stanja koje kao razlog odlaska navode anketirani u prethodno izdvojenoj skupini odgovora, dakle izoliranosti i izostanka pomoći šire zajednice.

Najveći dio anketiranih, više od tri četvrtine, u svojim odgovorima ukazuje na besperspektivnost i opće beznađe koje im se »nudi« u današnjoj Baranji, što smatraju razlogom svog budućeg odlaska. Odgovori svrstani u tu skupinu ukazuju na depresivno ozračje kao dominantno obilježje ovog prostora i zapravo su odraz stanja navedenog kao razlog odlaska u odgovorima svrstanim u prve dvije skupine. Tu se osobito često kao

razlog odlaska ističe nemogućnost zapošljavanja, dakle rješavanja egzistencijalnog pitanja svakog pojedinca. Čak 45,3% odgovora u okviru te treće skupine ističe upravo taj problem – sumnju u mogućnost zapošljavanja, odnosno osiguranja egzistencije na prostoru Baranje, što je dakako posljedica i ranije navedenih razloga odlaska; izoliranosti ovog kraja, njegove »zaboravljenosti« od središnje državne vlasti, loših životnih uvjeta te poglavito njegove gospodarske inferiornosti. »Ne vidim budućnost jer nema posla i nema se od čega živjeti«, odgovor je jednog od anketiranih, koji ukazuje na bit problema, odnosno upućuje na očito glavni razlog »želje« za odlaskom.

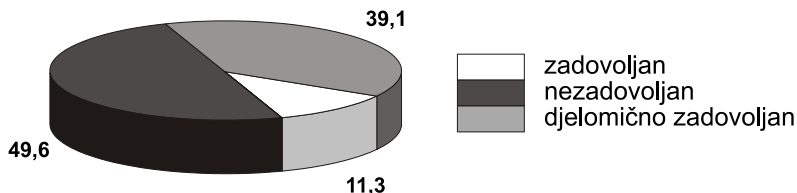
Kako mladi Baranjci vide sadašnji trenutak ovog prostora, odnosno zašto ga kane napustiti, možda je najjasnije izrečeno u odgovoru jednog od anketiranih koji je napisao: »... Želim normalan život, a Baranja umire...«

S obzirom na takvo viđenje sadašnjeg stanja i iskazani stav anketiranih glede budućnosti, više je nego jasno da usporavanje i zaustavljanje procesa depopulacije, baš kao i društveno-gospodarsko oživljavanje ovog prostora, neće biti lako, niti brzo.

Na pitanje jesu li zadovoljni načinom života, sadržajima i mogućnostima koje su im na raspolaganju u naselju u kojem žive, polovica ispitanika iskazala je nezadovoljstvo, dok je 39,1% anketiranih tek dijelom zadovoljno (slika 5).

Temeljem odgovora na pitanje u svezi glavnih prednosti života u naseljima u kojima žive, dalo bi se s pravom zaključiti da je u učeničkoj populaciji vrlo razvijena ekološka svijest. Čist okoliš, mir i nezagađenost prirode, uz opuštenost seoskog načina života, bez prometnih gužvi i smoga, te mogućnosti kretanja i aktivnosti u prirodi, najčešće se ističu kao prednosti života u Baranji. Prema rezultatima ankete, prednošću se smatra i povezanost među ljudima i upućenost jednih na druge, te osjećaj sigurnosti. Dio ispitanika iz Belog Manastira smatra prednošću i postojanje srednje škole u naselju, komunalnu uređenost naselja i brojne sportske terene.

Slika 5: (Ne)zadovoljstvo načinom života, sadržajima i mogućnostima koje su na raspolaganju u mjestu stanovanja (u %)

Skoro polovica anketiranih koji su iskazali nezadovoljstvo načinom života, sadržajima i mogućnostima koje su na raspolaganju u naselju u kojem im je prebivalište, potkrijepili su to mnogobrojnim primjedbama. Prva skupina primjedaba odnosi se na gospodarske značajke prostora: siromaštvo, nizak standard, nezaposlenost, nedostatak radnih mjesta, mnogobrojni socijalni problemi. Druga skupina primjedaba odnosi se na kvalitetu života (i zapravo je posljedica stanja koje je vidljivo iz prve skupine primjedaba): loša infrastrukturna opremljenost naselja, prometna nepovezanost i loša organizacija javnog putničkog prijevoza, loša opremljenost i opskrbljenost trgovina, loša opremlje-

nost škola i nemogućnost nastavka školovanja u mjestu stanovanja. Treću skupinu čine primjedbe koje se odnose na psihološko-sociološka obilježja sredine: malograđanski mentalitet i zaostalost sredine, dosada, malo mjesta za izlaske, nedostatnost kulturno-zabavnog života i sl. Ta skupina primjedaba odraz je dakako stvarnog stanja društvenoga života u toj sredini, ali je vjerojatno dijelom i posljedica dobi ispitanika.

Zaključak

Depopulacija, iznimno nepovoljna biološka i strukturna obilježja stanovništva, slabljenje i propast gospodarstva, nesporno su temeljne suvremene značajke baranjskog prostora.

Malobrojnost i nepovoljna strukturna obilježja stanovništva ograničavajući su činilac društvenoga i gospodarskog oživljavanja. Značajke uočenih procesa, poglavito depopulacije, ukazuju da su ti procesi od posljedica prerasli u činioce društveno-gospodarskog razvitka. Loše gospodarsko stanje i ukupno društveno ozračje u Baranji, čini demografsku i gospodarsku revitalizaciju vrlo upitnom. Temeljem rezultata dobivenih anketom može se ustvrditi da će depopulacija i gospodarska inferiornost još dugo biti glavne značajke tog dijela Hrvatske. Demografska regresija i gospodarsko zaostajanje očito nisu podloga za jačanje optimizma i vjere u bolje sutra. Istraživanje ukazuje na nezadovoljstvo sadašnjim stanjem, izostanak vjere i nade u mogućnost promjene tog stanja i posvemašni pesimizam i rezignaciju u mladih naraštaja, onih kojima pesimizam, s obzirom na dob, obično nije primjeren i koji bi trebali biti nositelji željene i nesporno potrebne, kako gospodarske tako i demografske revitalizacije tog kraja.

Kako demografski razvoj ovisi prije svega o gospodarskom razvitku, jačanje gospodarskih aktivnosti temeljni je preduvjet željenoga demografskog oporavka. Stoga bi za revitalizaciju tog dijela Hrvatske ili barem usporavanje i zaustavljanje vidljivih izrazito negativnih tendencija bila nužna snažnija potpora države gospodarskim aktivnostima. Dakako, pritom je nužno izbjeći ovisništvo o programima i politikama kojima je cilj ukloniti simptome, a ne uzroke sadašnjeg stanja. Nužno je osigurati razvojni pristup, pristup koji se temelji na procjeni težnji i resursa, pri čemu posebnu pozornost zahtijeva upravo analiza položaja mladog stanovništva, poglavito njegove mogućnosti i sposobnosti za preuzimanje uloge nositelja ukupne revitalizacije spomenutog prostora. Sukladno tomu, i primjena poticajnih mjera i potpora propisanih Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi (*Narodne novine*, br. 88/2002) mora biti stvarna i dosljedna.

LITERATURA

- CRKVENČIĆ, Ivan i KLEMENČIĆ, Mladen (1993). *Agresija na Hrvatsku: geopolitičke i demografske činjenice*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- KLEMENČIĆ, Mladen (1992). »Baranja, povijesno-geografski pregled«, *Studia ethnologica*, Zagreb, 4, str. 15–21.
- MATICKA, Marijan (1987). »Kolonizacija u Hrvatskoj 1945–1948. godine«, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, 2, str. 27–53.

NEJAŠMIĆ, Ivica (1991a). »Moguća revitalizacija sociodemografskih depresivnih (seoskih) područja Hrvatske«, *Sociologija sela*, Zagreb, br. 111-114, str.11–24.

NEJAŠMIĆ, Ivica (1991b). *Depopulacija u Hrvatskoj: korijeni, stanje, izgledi*. Zagreb: Globus.

RABOTEG-ŠARIĆ, Zora i ROGIĆ, Ivan (2002). *Daleki život, bliski rub: (kvaliteta života i životni planovi mladih na područjima posebne državne skrbi)*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži – Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«.

ŠAŠLIN, Pavo (2004). *Suvremene demogeografske značajke i procesi u Baranji* (magistarski rad). Zagreb: PMF.

ŠTERC, Stjepan i POKOS, Nenad (1993). »Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske«, *Društvena istraživanja*, Zagreb, br. 4-5, str. 305–333.

WERTHEIMER-BALETIĆ, Alica (1997). »Stanovništvo Hrvatske u razdoblju 1991–2021. godine«, *Slobodno poduzetništvo*, Zagreb, br. 23/24, str.163–173.

WERTHEIMER-BALETIĆ, Alica (1999). *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: Mate.

ZEC, Ivica i MIKLOŠ, Sanja (ur.) (1996). *Mirna reintegracija istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema*. Zagreb: Vlada RH.

IZVORI

Popis stanovništva 2001., DZS, Zagreb, 2002.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi (*Narodne novine*, br. 88/02).

Županija u brojkama 2001., Ured za statistiku Osječko-baranjske županije, Osijek, 2002.

Županija u brojkama 2002., Ured za statistiku Osječko-baranjske županije, Osijek, 2003.

Pavo Šašlin

THE DEMOGRAPHIC PERSPECTIVES OF BARANJA – RESULTS OF A FIELD STUDY

SUMMARY

The paper analyses the results of a field study, based on a questionnaire survey, conducted in order to assess the present state and the demographic perspectives of the Baranja region (in East Croatia). The questionnaire was conducted among pupils in Baranja's secondary schools, the population expected to effectuate the future demographic and overall socio-economic revitalisation of this region. Despite the respondents' ambitions, expressed in their answers to the question regarding further schooling, it is difficult to imagine an improvement of the region's educational (and age) structure, one of the basic preconditions for its social and economic revival, since as much as three quarters of the respondents expressed a desire to depart from the area and work in other parts of Croatia or abroad. This, indeed, would make us doubt the successfulness of present and future attempts, both economic and demographic in nature, to revitalise this part of Croatia. Such a strongly expressed wish to depart on the part of the respondents certainly does not leave much room for optimism in regard to this region, i.e. in regard to its demographic and economic perspectives, especially taking into consideration the age of the respondents. Their vision of the present situation and of the future in this part of Croatian

Danubia is reflected in their answers to the question why they wish to leave Baranja. Dissatisfaction with the present situation is clearly indicated, as is their lack of conviction and hope that something will change. Their answers evoke feelings of resignation and pessimism, certainly not typical for persons of their age. Discontent in regard to the neglected and undeveloped municipal and social infrastructure adds to the depressive atmosphere, making nearly half of the respondents dissatisfied with the quality of life, with life's realities and with the possibilities at their disposal in the settlements in which they live. On the basis of the results received in the survey, it is possible to claim that population decline and economic weakness will for a long time remain characteristics of this part of Croatia.

KEY WORDS: population decline, Baranja, socio-economic development, demographic perspectives, revitalisation

Pavo Šašlin

PERSPECTIVES DÉMOGRAPHIQUES DE LA BARANJA : RÉSULTATS D'UNE RECHERCHE SUR LE TERRAIN

RÉSUMÉ

Le présent article analyse les résultats d'une enquête menée sur le terrain en vue d'évaluer la situation actuelle et les perspectives démographiques de la Baranja. Cette enquête a été menée parmi les lycéens de Baranja, fraction de la population censée contribuer à la future revitalisation démographique et socioéconomique de cette région. En dépit des ambitions exprimées par les lycéens enquêtés quant à la poursuite de leurs études, on peut difficilement espérer une amélioration de la structure de la population par niveau d'éducation (et par âges), or c'est une des conditions nécessaires pour la revitalisation économique et sociale globale de cette région. En effet, pas moins de trois quarts des lycéens interrogés déclarent vouloir quitter cette région pour vivre et travailler ailleurs, en Croatie ou à l'étranger. Cette constatation remet en question le succès des efforts qui sont et seront déployés pour la revitalisation tant économique que démographique de cette région. Cette aspiration à quitter la Baranja, exprimée avec autant de force par les lycéens, ne laisse guère de place à l'optimisme quant à la revitalisation de cette région et quant à ses perspectives démographiques et économiques, en particulier compte tenu de l'âge des enquêtés. La réponse à la question « pourquoi voulez-vous quitter la Baranja ? » fait apparaître leur vision du présent et du futur de cette partie du bassin danubien. On observe nettement leur insatisfaction quant à la situation actuelle, mais aussi l'absence de confiance et d'espoir en un changement. Les réponses, empreintes de résignation et de pessimisme, ne correspondent pas du tout à des personnes de cette tranche d'âge. Le climat dépressif est complété par l'insatisfaction suscitée par l'infrastructure sociale et l'infrastructure communale obsolète et insuffisamment développée, montrée du doigt par presque la moitié des enquêtés, mécontents de leur qualité de vie ainsi que des contenus et opportunités offerts par les localités où ils résident. Les résultats que fait apparaître cette enquête permettent d'affirmer que la dépopulation et le retard dans le développement économique marqueront longtemps encore cette région de Croatie.

MOTS CLÉS : dépopulation, Baranja, développement socio-économique, perspectives démographiques, revitalisation